

УДК 334.012.33:338.434:634

Бурляй А.П.

доцент кафедри економіки

Уманського національного університету садівництва

Підпригора О.Ф.

аспірант кафедри підприємництва,

торгівлі та біржової діяльності

Уманського національного університету садівництва

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ГАЛУЗІ САДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

Садівництво є традиційною галуззю сільського господарства в Україні, розвиток якої базується на сприятливих ґрунтово-кліматичних умовах для виробництва більшості культур, вікових традиціях щодо вирощування і споживання плодів і ягід, незамінній ролі фруктів для ведення здорового способу життя тощо. Незважаючи на важливість, ця галузь протягом останніх десятиліть знаходиться в кризовому стані через низку причин об'єктивного та суб'єктивного характеру. Саме тому для виходу галузі з кризи в Україні необхідно здійснювати державну підтримку садівницьких господарств. У статті проаналізовано проблеми садівничої галузі, а також визначено основні засади державної допомоги в садівництві.

Ключові слова: садівництво, сільськогосподарські підприємства, державна підтримка, оподаткування, пільгове кредитування.

АННОТАЦИЯ

Садоводство является традиционной отраслью сельского хозяйства в Украине, развитие которой базируется на благоприятных почвенно-климатических условиях для производства большинства культур, вековых традициях по выращиванию и потреблению плодов и ягод, незаменимой роли фруктов для ведения здорового образа жизни и т. д. Несмотря на важность, данная отрасль в течение последних десятилетий находится в кризисном состоянии из-за ряда причин объективного и субъективного характера. Именно поэтому для выхода отрасли из кризиса в Украине необходимо проводить государственную поддержку садоводческих хозяйств. В статье проанализированы проблемы садоводческой отрасли, а также определены основные принципы государственной помощи в садоводстве.

Ключевые слова: садоводство, сельскохозяйственные предприятия, государственная поддержка, налогообложение, льготное кредитование.

ANNOTATION

Gardening is a traditional branch of agriculture in Ukraine, the development of which is based on favorable soil-climatic conditions for the production of the vast majority of crops, age-old traditions concerning the cultivation and consumption of fruits and berries, the irreplaceable role of fruit for healthy lifestyles, etc. Despite its importance, this industry has been in crisis for decades for a number of reasons of objective and subjective nature. That is why, in order to exit the industry from the crisis in Ukraine, it is necessary to carry out state support for gardening farms. The article analyzes the problems of the gardening industry, and defines the basic principles of state aid in gardening.

Key words: horticulture, agricultural enterprises, state support, taxation, preferential crediting.

Постановка проблеми. Сучасний рівень розвитку суспільства загострив увагу споживачів на необхідності повноцінного та якісного харчування, яке неможливе без вживання продукції садівництва. Плоди, ягоди та продукти їх промислової переробки сприяють нормальному функціонуванню людського організму, володіють унікальними лікувальними та протирадіаційними властивостями. Проте їх споживання

в розрахунку на душу населення в Україні невпинно зменшується, а в 2016 році становило лише 47 кг, що на 43% менше, ніж науково обґрунтована раціональна норма споживання [1]. Водночас слід відзначити, що Україна володіє сприятливими природно-кліматичними умовами для вирощування більшості плодівих і ягідних культур не лише для власного споживання, але й для формування експортного потенціалу. Проте через особливості галузі самотужки, без державної підтримки, вийти з кризи садівницької господарства не в змозі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку садівництва, державного протекціонізму галузі завжди були актуальними. Цьому питанню присвячені наукові праці багатьох вітчизняних вчених, таких як, зокрема, Л.О. Барабаш [2], О.Л. Бурляй [3], О.Ю. Єрмаков [4], В.С. Кушнірук [5], І.А. Сало [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що галузь садівництва задля свого відновлення та подальшого поступу потребує невідкладної державної підтримки, в Україні спостерігається ситуація її скорочення, що призводить до негативних результатів. Саме тому виникає необхідність вивчення результатів державної підтримки для сільськогосподарських садівницьких підприємств в Україні за попередні роки та розробки рекомендацій для подальшого періоду.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження проблем та визначення основних напрямів державної підтримки галузі садівництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На фоні економічної кризи, яка панує в Україні з часу набуття нею незалежності, особливо гостро стоїть питання розвитку сільськогосподарських підприємств, що займаються виробництвом продукції садівництва. Садівництво порівняно з іншими галузями сільського господарства характеризується значним капіталом на закладання садів, повільним обігом капіталу, значною потребою обігових коштів для догляду за молодими насадженнями, великим періодом до початку отримання продукції (4–5 років), наявністю суттєвих ризиків (вимерзання) тощо. Досить часто садівницькі господарства не мають власних нагромаджень для відтворення плодівих і ягідних насаджень та формування вироб-

ництва й ринкової інфраструктури. Саме тому останніми роками промислове виробництво садівницької продукції скорочується, а основними її виробниками стали особисті господарства населення. Так, за період з 2000 по 2016 роки площі плодоносних насаджень в Україні в усіх категоріях господарств скоротилися майже вдвічі (щорічно на 15,53 тис. га, рівняння тренду таке: $y = -15,533x + 316,31$), а частка садів у сільськогосподарських підприємствах зменшилась із 64% до 26% (рис. 1). Присадибне садівництво виявилось не таким вразливим до кризової ситуації, оскільки воно включає дрібних виробників, які не користуються державними інвестиціями і не є постачальниками робочих місць для працездатного населення (хоча деякі особисті присадибні господарства, що займаються товарним вирощуванням плодів і ягід, залучають для збирання врожаю найману робочу силу).

Звісно, перехід садівництва в господарства населення не є позитивним фактором і ніяк не може сприяти його розвитку, оскільки, як правило, виробництво продукції здійснюється з низьким рівнем інтенсифікації. Вітчизняні вчені в галузі садівництва, зокрема О.М. Шестопаль, О.Ю. Єрмаков, вважають, що зосередження садівництва в присадибних садах аж ніяк не є прогресивним явищем, оскільки виробництво плодів і ягід у них засноване виключно на ручній праці [7]. Але в ситуації, коли держава майже не надає ніякої допомоги для розвитку садівництва, селяни самотужки намагаються зберегти набутий в минулому великий досвід вирощування плодоягідної продукції. Нині для багатьох особистих селянських господарств плоди подекуди є єдиним джерелом доходів. Особисті присадибні господарства населення виконують також різноманітні соціальні функції. Але з розвитком приватного сектору в сільському господарстві, зокрема в галузі садівництва, ці господарства можуть трансформуватися в організаційні структури більш високого рівня, наприклад у фермерські господарства.

Проте це потребує допомоги держави в різних проявах, таких як:

- підтримка паритету цін;
- регулювання попиту та пропозиції;

– спеціальне законодавство з регламентації організації та функціонування сільськогосподарського ринку;

- регулювання доходів господарських об'єктів;
- зовнішньоекономічне регулювання;
- бюджетне фінансування цільових соціальних програм;
- фінансово-кредитна підтримка.

Нині, згідно з оцінкою вітчизняних фахівців, в садівництві можна виокремити п'ять основних проблем, від вирішення яких залежить доля галузі.

1) Державна підтримка, а скоріше, її відсутність. Слід відзначити, що кризова ситуація в галузі садівництва, її занепад змусили державу негайно створити умови для виходу галузі з кризового стану. В 1999 році був прийнятий Закон України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства», а пізніше – Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку справляння збору та використання коштів на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства» від 29 червня 1999 року № 170 [10]. Зібрані кошти садівники витрачали на закладання нових садів і будівництво інфраструктури, збір акумулював значні кошти для підтримки галузі. Об'єктом оподаткування збором є виручка, одержана на кожному етапі реалізації в оптово-роздрібній торговельній мережі алкогольних напоїв і пива, а ставка оподаткування становить 1% (до 2011 року) і 1,5% з 2012 року від бази оподаткування. Із нарахованої суми 30% зосереджуються на спецрахунок Держказначейства в областях, а 70% перераховуються в Держказначейство України. Крім того, з 70% коштів, що надходять у розпорядження Мінагрополітики України для централізованого розподілу, 90% спрямовуються за програмою «Закладання і нагляд за молодими садами, виноградниками та ягідниками», а 10% – в межах програми «Фінансова підтримка тваринництва і рослинництва» на фінансування витрат по догляду за молодими хмільниками. Але з 2014 року дію цього Закону зупинили, а за оцінкою Асоціації «Укрсадпром», попри скасування збору, держава лишилася винна садівникам 255 млн. грн. Через відсутність цих коштів в Україні значно скоротилися площі садів. Реальними проблемами стали ситуації, коли основну частину цих коштів було незаконно спрямовано не на їхню підтримку, а також ситуації непрозорого, а подекуди й корупційного розподілу коштів в «ручному режимі». У 2017 році державну програму підтримки садівництва в Україні було відновлено. Але виділені 75 млн. грн. Кабінет Міністрів України вирішив витратити на погашення заборгованості перед підприємцями [11].

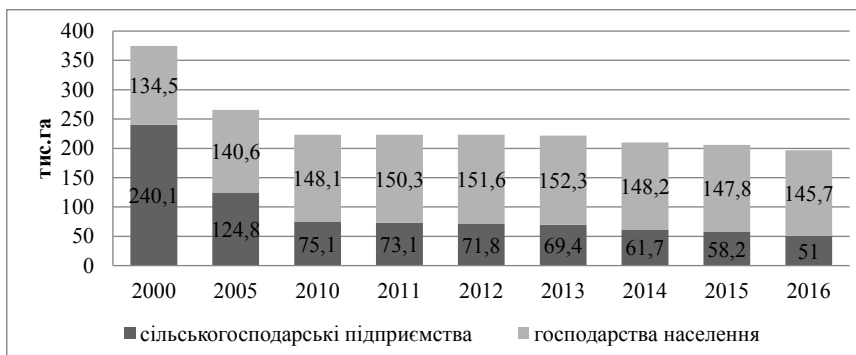

Рис. 1. Динаміка зміни площ плодоносних насаджень в Україні за 2000–2016 роки, тис. га

2) Відсутність ринку землі. Галузь садівництва потребує значних інвестицій, які не вкладалися в створення багаторічних насаджень через ризики, пов'язані з орендою землі. До середини 2017 року максимальний термін оренди для садівників складав лише 7 років, лише зараз його продовжили до 25 років. Створенню ринку землі сприятиме формування чітких правил гри та розвитку галузі садівництва.

3) Кредитування та фінансування міжнародних організацій. Галузь садівництва є специфічною галуззю із довготривалою окупністю інвестицій. Власне це, а також відсутність ринку землі, за якої землю можна було б віддати під заставу, створюють проблеми кредитування галузі. Заслугує на увагу досвід польських фермерів-садоводів. Для закладання саду надається кредит на 25 років під 0,5–2% річних, які повністю оплачує держава. Половину суми, витраченої на закладку, фермеру повертають. Також існує програма підтримки молодих фермерів: тільки для влаштування господарства вони отримують 50 тис. євро безповоротної позики без урахування інших пільг та виплат [12].

Значна роль у фінансуванні садівництва нині відводиться міжнародним організаціям. За словами голови асоціації «Укрсадпром» Д. Крошки, в 2017 році «Укрсадпром» та USAID «Агросільрозвиток» почали співпрацювати в межах проекту «Підвищення ефективності, якості та безпечності виробництва і збуту фруктово-ягідної продукції», який діятиме до 2020 року. В його рамках також передбачено 15 млн. грн. на купівлю технологічного обладнання для садівництва [11]. Допомога міжнародних організацій сприятиме подальшому розвитку галузі садівництва.

4) Недосконала система оподаткування. Згідно з Податковим кодексом України передбачено звільнення від сплати податку на землю за умови закладки молодих садів. Однак сьогодні це звільнення ще не введено в дію. Крім того, значний поштовх у розвитку садівничої галузі спричинило б пільгове оподаткування за умови закладки нових садів до вступу у плодоношення.

5) Розвиток експорту на ринку продукції садівництва. Незважаючи на попит на плодоягідну продукцію за межами України, досі не створені умови для виходу галузі на зовнішній ринок.

Досвід розвинутих країн світу демонструє, що саме державна підтримка сільського господарства виступає однією із суттєвих складових механізму забезпечення ефективного функціонування аграрного сектору економіки, а лише завдяки активному державному втручанням в аграрний сектор в багатьох країнах була подолана аграрна криза. Так, за дослідженнями С. Стецюка, в США державне регулювання цін здійснюється у 70 галузях економіки, а в Японії – 200 галузей. У 24 найбільш розвинених країнах сільське господарство одержує підтримку, що складає 32–41% по відношенню до вартості виробленої продукції. Вищою цього показника є підтримка аграрного сектору в Нор-

вегії (70%), Ісландії (69%), Японії (63%), Південній Кореї (59%) [8].

Порівнюючи обсяг державної підтримки в Україні з іншими країнами, можна говорити про високий показник надання державної підтримки (субсидій) сільському господарству в європейських країнах, що, відповідно, формує вищий рівень конкурентоспроможності європейської аграрної продукції порівняно з вітчизняною. В країнах ЄС діє єдина сільськогосподарська політика, загальний обсяг підтримки аграрного сектору в країнах Європейського Союзу в 2013–2014 роках склав майже 60 мільярдів євро щорічно, а це близько 525 євро/га, або 20% від валової продукції сільського господарства. Залежно від країни державна підтримка галузі коливається, зокрема в Нідерландах та Бельгії вона становить близько 500 євро/га, Польщі – 345 євро/га, тоді як в Україні цей показник балансує в межах 10–20 євро/га (з урахуванням коштів, що залишались в рамках дії спеціального режиму з ПДВ).

Так, в ЄС 21% валової сільськогосподарської продукції компенсується державою за рахунок різних програм державної підтримки, в Туреччині вона становить 23%, Росії – 12%, Канаді – 11%, США – 7%, тоді як в Україні – 1–1,5% [9].

Державно-фінансову підтримку розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства в Україні не можна визнати достатньою. Протягом періоду з 2000 по 2012 роки фінансування на посадку садів із державного бюджету збільшилось із 34,9 млн. грн. до 1,904 млрд. грн.

Проте слід наголосити на нецільовому використанні коштів. Так, тільки в 2012 році за цільовим призначенням фактично використані лише 309, 2 млн. грн., тобто залишок коштів від збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства лише у 2012 році становив 1,595 млрд. грн. За рахунок цих використаних коштів за інтенсивними технологіями було закладено садів площею 45,8 тис. га, побудовано та введено в експлуатацію 17 холодильників ємністю 42,3 тис. т на суму 293,7 тис. грн. За час припинення надання державної підтримки ситуація в галузі погіршилася. Показовою є така статистична ілюстрація: якщо у 2007 році було закладено нових виноградників загальною площею 5,8 тис. га, то у 2015 році – лише 0,1 тис. га [13].

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет на 2013 рік» було затверджено розподіл видатків Державного бюджету України на програму «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградарства та ягідників і нагляд за ними» в обсязі 100 млн. грн., в бюджеті на 2014 рік заклали теж 100 млн. грн. Відповідно до Звітів Державної казначейської служби України про виконання Державного бюджету України на 2013 та 2014 роки фактичні видатки за бюджетною програмою 2801350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих

садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» склали менше 139 млн. грн. За досліджуваний період загальна сума недоотриманих підприємствами садівничої галузі коштів складає 2,7 млрд. гривень.

В 2017 році було відновлено фінансування програми державної підтримки садівництва в розмірі 75 млн. грн., а відповідно до Державного бюджету 2018 року – 300 млн. грн. Звичайно, результатом цієї програми повинен стати стрімкий розвиток галузі садівництва на основі інноваційних технологій, формування її інфраструктури тощо.

Окрім вищезазначеного, важливим елементом для розвитку садівництва є створення сприятливих умов для пільгового кредитування, а саме на придбання сільськогосподарської техніки, добрив, садивного матеріалу, обладнання та інших основних засобів виробництва на пільгових умовах за низькими процентними ставками (не більше 3%) на термін 5–8 років. З 2000 року в Україні діє державна підтримка у вигляді відшкодування відсотків у розмірі подвійної ставки НБУ. Проте ризики, що притаманні галузі садівництва, не сприяють наданню садівничим господарствам кредитних ресурсів на пільгових умовах порівняно з іншими галузями сільськогосподарства.

Висновки. Проведений аналіз дає змогу зробити такі висновки:

1) галузь садівництва завдяки своїм особливостям, а саме залежності від природно-кліматичних умов, високій капітало- і фондоемності галузі, великому розриву в часі між вкладанням коштів на створення насаджень і одержанням ефекту, швидкому псуванню більшості продукції, в нинішніх умовах опинилась в кризовій ситуації;

2) вихід галузі садівництва з кризи можливий лише за систематичної цілеспрямованої державної підтримки;

3) досвід економічно розвинутих країн підтверджує неминучість державного втручання задля ефективного розвитку аграрного сектору економіки;

4) необхідно відновити державну підтримку галузі садівництва в Україні та покращити економічний механізм її розподілу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Україна у цифрах 2016 : статистичний збірник / за ред. І.Є. Вернера. – К., 2017. – 240 с.
2. Барабаш Л.О. Стан і перспективи розвитку виробництва плодів зерняткових культур в Україні та світі / Л.О. Барабаш // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2016. – № 88(2). – С. 213–219.
3. Ukrainian gardening market trends under globalization / [V. Karpenko, O. Burliai, A. Burliai, M. Mostovyak] // Економічний часопис-XXI. – 2016. – № 161(9–10). – С. 51–55.
4. Єрмаков О.Ю. Економічний механізм державного регулювання і підтримки виробництва садівничої продукції / О.Ю. Єрмаков, В.С. Кушнірук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2006. – С. 31.

5. Кушнірук В.С. Організаційно-економічний механізм ефективного ведення садівництва в аграрних підприємствах регіону : [моногр.] / В.С. Кушнірук. – Миколаїв : МДАУ, 2009. – Т. 232.
6. Сало І.А. Огляд ринку плодів у світі / І.А. Сало // Садівництво. – 2014. – № 68. – С. 357–364.
7. Шестопаць О.М. Створення селянських садівничих господарств (ферм): організаційно-економічні аспекти / О.М. Шестопаць, О.Ю. Єрмаков // Вісник аграрної науки. – 1994. – № 10. – С. 17–26.
8. Стецюк С. Три погляди на одну проблему / С. Стецюк // Фермерське господарство. – 2005. – № 6(230). – С. 4.
9. Данилишин Б. Чому ми «добиваємо» власне сільське господарство? / Б. Данилишин // Радіо Свобода. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/27651513.html>.
10. Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства : Закон України // Ціни, витрати, прибуток агропробництва та інфраструктура продовольчих ринків / за ред. О.М. Шпичака. – К. : ІАЕ, 2000. – С. 175–180.
11. Юзич М. Операція-реанімація: як не втратити садівничу галузь в Україні / М. Юзич // Kurkul.com. Головний сайт для фермерів. – 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://kurkul.com/spetsproekty/164-operatsiya-reanimatsiya-yak-ne-vtratiti-sadivnichu-galuz-ukrayini>.
12. Волков В. Сади в Польше хорошо, но дома можно лучше / В. Волков // Фермерське господарство. – 2005. – № 6(230). – С. 19.
13. Симоненко К.В. Україне втрое сократились посадки винограда / К.В. Симоненко // UBR [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ubr.ua/market/agricultural-market/v-ukraine-vtroe-sokratilis-posadki-vinograda-382943>.

REFERENCES:

1. Verner I.E. (2017). "Statystychnyy zbirnyk «Ukrayina u tsyfrakh 2016» [Statistical Digest "Ukraine in Figures 2016"]. Kyiv, Ukraine.
2. Barabash L.O. (2016). "Status and prospects of development of production of fruit crops in Ukraine and in the world". Zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho natsional'noho universytetu sadivnytstva, no. 88, pp. 213–219.
3. Karpenko V., Burliai O., Burliai A. and Mostovyak M. (2016). Ukrainian gardening market trends under globalization. Economic Annals -XXI, no. 161(9–10), pp. 51–55.
4. Yermakov O.Yu. and Kushniruk V.S. (2006). Ekonomichnyy mekhanizm derzhavnoho rehulyuvannya i pidtrymky vyrobnytstva sadivnyts'koyi produktsiyi [Economic mechanism of state regulation and support of the production of horticultural products]. Visnyk ahrarnoyi nauky Prychornomor'ya, p. 31.
5. Kushniruk V. S. (2009). Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm efektyvnoho vedennya sadivnytstva v ahrarnykh pidpryyemstvakh rehionu: monohrafiya [Organizational and economic mechanism of effective gardening in agrarian enterprises of the region: Monograph], Mykolayiv, Ukraine.
6. Salo I.A. (2014). "Ohlyad rynku plodiv u sviti" [Fruit Market Survey in the World]. Sadvnytstvo, no. 68, pp. 357–364.
7. Shestopal' O.M. and Yermakov O.Yu. (1994). Stvorennya selyans'kykh sadivnyts'kykh hospodarstv (ferm): orhanizatsiyno-ekonomichni aspekty . [Creation of peasant orchards (farms): organizational and economic aspects]. Visnyk ahrarnoyi nauky, no. 10, pp. 17–26.
8. Stetsyuk S. (2005). Try pohlyady na odnu problemu [Three views on one problem], Fermerske hospodarstvo, no. 6, p. 4.

9. Danylyshyn B. (2016). "Chomu my "dobyvaiemo" vlasne silske gospodarstvo?". Radio svoboda, [Online], available at : <https://www.radiosvoboda.org/a/27651513.html>.
10. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On collection for the development of viticulture, horticulture and hop harvesting", available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/587-14>.
11. Yuzych M. (2017). "Operation-reanimation: how not to lose the gardening industry in Ukraine". Kurkul.com., [Online], available at : <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichni-gektar/5581-svitovyi-dosvid-derzhavnii-pidtrymky-agrobiznesu.html>.
12. Volkov V. (2005). "Gardens in Poland are good, but at home you can better". *Fermerske gospodarstvo*, no. 6, p. 19.
13. Symonenko K. (2016). "In Ukraine tripled the planting of grapes". UBR, [Online], available at : <http://www.aau.org.ua/uk/publications/web/206>.

Burliai A.P.

*Senior Lecturer at Department of Economics,
Uman National University of Horticulture*

Pidopryhora O.F.

*Postgraduate Student at Department of Enterprise, Trade, and Exchange Activities,
Uman National University of Horticulture*

STATE SUPPORT FOR THE HORTICULTURE OF UKRAINE

Horticulture is a traditional branch of agriculture in Ukraine. Its development is based on favourable soil-climatic conditions for the production of the vast majority of crops, age-old traditions concerning cultivation and consumption of fruits and berries, the irreplaceable role of fruit for healthy lifestyles, etc. Despite its importance, this branch has been in crisis for last decades over a number of reasons of objective and subjective nature. In recent years, the industrial production of horticulture production has been decreasing and its main producers have become private households. Thus, for the period from 2000 to 2016, areas of fruit-bearing plantations in Ukraine in all categories of farms have decreased almost twice. That is why, in order to exit the branch from the crisis in Ukraine, it is necessary to carry out the state support for horticultural farms.

In 1999, the Law of Ukraine "On Fee for the Development of Viticulture, Horticulture and Hop Cultivation" was adopted and later there was the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Procedure for Collection and Use of Funds for the Development of Viticulture, Horticulture and Hop Production" as of June 29, 1999, No. 170. But since 2014, the operation of this Law has been stopped. According to the Association "Ukrsadprom", despite its abolition, the state owed the gardeners 255 million UAH. Due to the lack of these funds, the area of gardens has significantly decreased in Ukraine. The real problems were situations when the bulk of these funds were illegally directed not to their support, as well as situations of opaque and sometimes corruption distribution of funds in the "manual mode". In 2017, the state program of horticulture support in Ukraine was returned.

In our opinion, the state support for the horticulture branch should be carried out in the following areas:

- Continuation of the state program of horticulture support in Ukraine,
- Support for price parity,
- Regulation of supply and demand,
- Special legislation on the regulation of organization and functioning of the agricultural market,
- Regulation of incomes of economic objects,
- Foreign economic regulation,
- Budget financing of targeted social programs,
- Financial and credit support.